

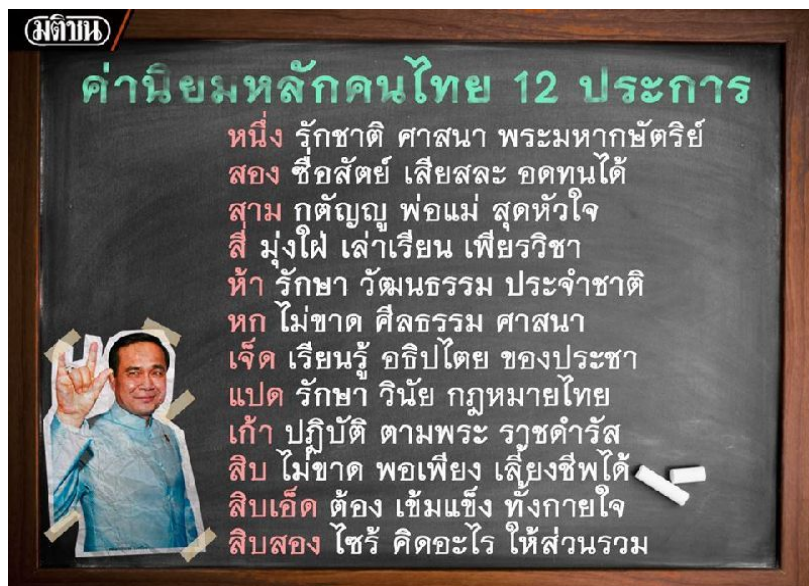
แบบเรียนที่ไม่ได้มีไว้เลียนแบบ : น้่วกลม

● นำเสนอเมื่อ 12 พ.ย. 2557

น้่วกลม: แบบเรียนที่ไม่ได้มีไว้เลียนแบบ

หนึ่งคำถามล้านคำตอบ

มติชนสุดสัปดาห์ 7-13 พฤศจิกายน 2557

1 ป้ายคำนิยม 12 ประการติดตราไว้หน้าโรงเรียนแห่งหนึ่ง เหลือบไปเห็นขณะขับรถผ่านระหว่างเดินทางไปงานมหกรรมหนึ่งสี่ระดับชาติ ไม่แน่ใจว่านักเรียนจะต้องท่องให้คุณครูฟังก่อนก้าวเท้าเข้าโรงเรียนหรือเปล่า

คำนิยมในป้ายหลายข้อนั้นดูดีเป็นเรื่องที่น่าปฏิบัติตาม คำถามคือเด็ก ๆ จะปฏิบัติตามผ่านการท่องจำเหมือนท่องสูตรคูณอย่างนั้นจริงหรือ และถ้าเด็กนักเรียนมีข้อสงสัยในบางข้อ เขามีสิทธิถามครูก่อนท่องจำไหม เช่น "เจ็ด เรียนรู้ อธิปไตย ของประชา แปล รักษาวินัย กฎหมายไทย" แล้วการทำรัฐประหารถือเป็นการปฏิบัติตามคำนิยมสองข้อนี้ไหมครับครู

ครูคงบอกว่า "ท่องไปก่อนนะนักเรียน นี่ยังไม่ใช้เวลาของการตั้งคำถาม"

2

สิ่งใหม่ที่ผุดขึ้นมาในงานนุทกรรมหนังสือระดับชาติและงานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติในช่วงสองปีมานี้คือนิทรรศการให้ความรู้แก่ผู้เข้าชมงาน ซึ่งจัดได้อย่างสวยงาม เข้มข้น และน่าสนใจทุกครั้ง

ครั้งล่าสุดเป็นนิทรรศการเรื่อง "ระลีกชาติในแบบเรียน"

เนื้อหาของนิทรรศการนั้นไล่เรียงเรื่องราวของแบบเรียนมาตั้งแต่แบบเรียนเล่มแรกมาจนกระทั่งถึงแบบเรียนเล่มล่าสุด ตั้งแต่แบบเรียนหลวง 6 เล่ม ที่พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) เป็นผู้แต่ง แบบเรียนคติธรรม สมบัติผู้ดี ดรุณศึกษา พอหลี่พีหนุหลอ วิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรม เรณู ปัญญา ในยุค จอมพล ป. นิตานรอยบรรทัด ไลมาถึงยุคมานี ชูใจ เปลี่ยนมาเป็นกลา แกว และแบบเรียนชุดภาษา พาที ที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบัน

เมื่อไล่เรียงแบบเรียนเคียงคู่ไปกับสถานการณ์บ้านเมืองและการเมืองของแต่ละยุค เราจะสังเกตเห็นได้ว่า แบบเรียนในแต่ละสมัยนั้นมีเจตนารมณ์บางอย่างสอดประสานอยู่ในนั้นเสมอ

ผู้ใหญ่ทั้งหลายนิยมเปรียบเทียบเด็กผู้ชายเป็นผ้าขาวที่สามารถใส่เรื่องราวอะไรก็ได้เข้าไปในหัว อยากให้พวกเขาฉลาดเฉลียวอย่างไร อยากยอมสละอะไรใส่เข้าไปก็ต้องเริ่มทำในวัยเด็ก แบบเรียนดูเหมือนจะเป็นความพยายาม "ยอมผ้าขาว" ของผู้ใหญ่ที่เป็นรูปธรรม

แบบเรียนจึงเปลี่ยนไปตามผู้ปกครองที่ขึ้นมาใช้อำนาจ รวมถึงสถานการณ์บ้านเมืองในช่วงนั้น

ในสมัยเริ่มต้นของการศึกษา การเรียนการสอนในยุคแรกนั้นมุ่งเน้นให้เด็กนักเรียนอ่านออกเขียนได้เป็นสำคัญ แต่เมื่อเข้าสู่ช่วงปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวต่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเกิดขึ้นพร้อมๆ กันทั่วโลก เช่น การปฏิวัติในอิหร่านและตุรกี การปฏิวัติในโปรตุเกส และเหตุการณ์สำคัญที่สุดคือการล่มราชวงศ์แมนจู เพื่อสร้างสาธารณรัฐประชาชนจีน

เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้นครองราชย์ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะเกิดแนวคิดชาตินิยมของคนจีนในประเทศไทย เพราะก่อนหน้านั้น ชุนยัตเซน ผู้นำในการปฏิวัติจีนได้เดินทางมาประเทศไทยถึง 4 ครั้ง ด้วยการเปลี่ยนแปลงนี้เองจึงทำให้เกิดการศึกษาเพื่อปลุกฝังความรักชาติและสร้างความชอบธรรมในการบริหารประเทศ

อุดมการณ์ที่ได้รับการต่อยอดในแบบเรียนช่วงนี้คือ ความรักชาติ จงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ และยึดมั่นในพุทธศาสนา ซึ่งถือว่าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับความเป็นชาตินั้นเอง

พอมายังยุคหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 คณะราษฎรได้ปรับปรุงแผนการศึกษา

มีวิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรม ซึ่งสอนให้รู้จักสิทธิหน้าที่ของพลเมือง การปกครองส่วนท้องถิ่น รวมทั้งหน้าที่อันพึงมีต่อสาธารณะ ซึ่งก็สอดคล้องไปกับเจตนารมณ์ของการเปลี่ยนแปลงการปกครองที่ว่า "ประเทศนี้เป็นของราษฎรทั้งหลาย"

แล้วหลักสูตรก็ได้รับการปรับปรุงอีกครั้ง ใน พ.ศ.2490 หลังจากประเทศได้ผ่านสงครามโลกครั้งที่ 2 และการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองครั้งสำคัญ แบบเรียนในยุคนี้จะเน้น "ชาติไทย" และนักเรียนก็เริ่มมีการยืนตรงเคารพธงชาติกันตั้งแต่ในยุคนี้

พอมาถึงยุค จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ซึ่งมุ่งสร้างพลเมืองที่ภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ มุ่งเน้นไปที่ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของประเทศชาติมากกว่าเสรีภาพส่วนบุคคลจึงได้มีการตัดหน้าที่ในการเคารพรัฐธรรมนูญออกไปจากแบบเรียน

มาถึงแบบเรียนในยุคของผม "มานะ มานี ปิติ ชูใจ" (และเจ้าโต) เป็นแบบเรียนที่เกิดขึ้นในยุคหลังเหตุการณ์ 14 ตุลา 2516 และ 6 ตุลา 2519

แบบเรียนชุดนี้นำเสนอจินตภาพของชาติเหมือนหมู่บ้านขนาดเล็ก ซึ่งมีปัญหาที่เกิดขึ้นจากศีลธรรมเสื่อมทราม เช่น ปัญหาการตัดไม้เพราะความโลภของนายทุนบางคน การดำเนินชีวิตของตัวละครซึ่งเป็นคนดี

ในแบบเรียนชุดนี้จะมีความรักชาติบ้านเมืองเป็นแรงผลักดันสำคัญอยู่เสมอ แต่สิ่งที่ถูกกลืนหรือมีได้ถูกกลืนไปถึงก็คือ ปัญหาเชิงโครงสร้างและความซับซ้อนของปัญหาที่ไม่สามารถแก้ไขได้ด้วยวิธีแค่ปลูกฝังศีลธรรมให้ทุกคนเป็นคนดีเท่านั้น

แน่นอนว่าการพูดถึงปัญหาในมิตินี้มันอาจจะยากเกินความเข้าใจของนักเรียนในวัยเด็ก แต่การไม่ชี้ชวนให้เห็นปัญหาในเชิงโครงสร้างเลยก็อาจหลอหลอมให้นักเรียนที่โตมากับแบบเรียนนี้มองเห็นวิธีแก้ปัญหาก็เป็นเพียงแค่เรื่องของคนดี-คนชั่วต้องต่อสู้กันเท่านั้น ทั้งที่ปัญหาในความเป็นจริงนั้นซับซ้อนกว่ามาก

สมเด็จพระยาธรรมาธิบดี อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ เคยตรัสไว้ว่า "รัฐมีอำนาจที่จะตกแต่งนิสัยใจคอไพร่บ้านพลเมืองได้ด้วยแต่งหนังสือสำหรับเด็ก...ประโยชน์ของการแต่งหนังสือจึงไม่แพงเลย"

จากวันนั้นถึงวันนี้ "การตกแต่งนิสัยใจคอ" ของพลเมืองยังคงถูกกระทำผ่านแบบเรียนต่อเนื่องกันมาโดยตลอด โดยเปลี่ยนแปลงเนื้อหากันไปตามยุคสมัยและสถานการณ์

คำถามก็คือ เมื่อโลกเดินทางมาถึงยุคโลกาภิวัตน์ที่ชีวิตซับซ้อนมากขึ้น ข้อมูลข่าวสารหลั่งไหลเข้าหูตาของผู้คนและนักเรียนมากมายราวกับเขื่อนแตก เส้นแบ่งเขตแดนของแต่ละประเทศเริ่มพร่าเลือน ประชากรประเทศนั้นย้ายมาทำงานในประเทศนี้ ประเทศนี้ไปประเทศนู่น เสรีภาพในการสื่อสารมีมากขึ้น คำถามจำนวนมากถูกส่งเสียงลอยอยู่ในอากาศ แบบเรียนที่เน้นการปลูกฝังค่านิยมในแบบเดิมๆ จะยังคง "เวิร์ก" อยู่หรือไม่?

3 ในยุคสมัยที่แค่งอยู่เฉยๆ ข้อมูลและความรู้ก็พุ่งเข้าลูกกะตา
อยากรู้อะไรก็กระดิกนิ้วจากกูเกิลเช่นนี้ หากครูยังทำหน้าที่เป็นผู้มอบความรู้
และใช้แบบเรียนเป็นคัมภีร์ที่บรรจุความจริงแท้ที่ทุกคนต้องท่องจำและปฏิบัติตาม
ก็มีสิทธิอย่างมากที่ผู้เรียนจะรู้สึกว้า สิ่งที่คุณสอนนั้นแคบกว่าสิ่งที่เขาพบเจอในชีวิตประจำวัน

ครูในยุคนี้จึงมีชื่อ "ผู้ให้ความรู้" อีกต่อไป แต่หน้าจะเป็น "ผู้สอนวิธีหาความรู้" แก่เด็กนักเรียน
(เพราะความรู้ค้นหาได้ทุกที่) นอกจากนั้นครูเองอาจต้องแปลงร่างเป็นเด็กนักเรียนในบางเรื่อง
เมื่อนักเรียนไปหาความรู้ที่ครูไม่เคยรู้ออกกับครู

โรงเรียนจึงมีชื่อสถานที่ "ให้ความรู้" หรือปลูกฝังความรู้อีกต่อไป
แต่เป็นสถานที่ที่สร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้ให้เกิดขึ้น ทุกคนในโรงเรียนเป็นคนที่รักการเรียนรู้
เป็นทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสาร ไม่ว่าเขาหรือเธอจะเป็นนักเรียนหรือครู เหมือนที่อาจารย์นิธิ เอียวศรีวงศ์ เคยบอกว่า
"เราไม่สามารถมีคนเดียวคนเดียวมีอาชีพเป็นครูได้อีกแล้ว ทุกคนต้องเป็นครูให้ตัวเองและเป็นครูให้แกกันและกัน"

สังคมอุดมความรู้และปัญญาจึงเป็นสังคมที่ทุกคนมีทักษะของความเป็นครู
และยินดีจะเป็นนักเรียนอยู่ตลอดเวลา เป็นสังคมแห่งการกระตุ้นให้คิด ให้ตั้งคำถาม หมั่นหาคำตอบด้วยตัวเอง
แบ่งปันความคิดและความรู้แก่กันและกัน รับฟังแง่มุมที่แตกต่าง
และเรียนรู้จากกันและกันอย่างต่อเนื่องไม่มีที่สิ้นสุด

เสียงในสังคมเช่นนี้อาจจะเจี๊ยวจ๊าว ต่างจากการประสานเสียงท่องจำสิ่งที่ครูบอกเป็นเสียงเดียวกัน
แต่แน่นอนว่า
สิ่งที่เกิดขึ้นท่ามกลางความเจี๊ยวจ๊าวนั้นคือปัญญาที่เกิดจากการถกเถียงแลกเปลี่ยนกันในเรื่องที่หลากหลาย
ทั้งยังกลั่นออกมาจากการขบคิดวิเคราะห์ด้วยตนเอง

บรรยากาศการเรียนรู้ในสังคมเช่นนี้
ย่อมมิได้ตกอยู่ภายใต้อำนาจของครูหรือแบบเรียนที่เน้นให้ท่องจำและทำตาม
มิได้เป็นการเรียนที่อยู่กับความกลัวครู กลัวผิด ไม่กล้าคิดสร้างสรรค์ ไม่กล้าคิดแตกต่าง
ขาดความมั่นใจในเหตุผลของตนเอง
สังคมที่ทุกคนมีวิธีหาความรู้ด้วยตัวเองย่อมเปิดกว้างต่อความคิดที่แตกต่างหลากหลาย
เพราะทุกครั้งที่ได้รับฟังความคิดที่แตกต่างเหล่านั้นก็เป็นการเรียนรู้แบบหนึ่ง ต่างจากการเรียนที่ต้องฟังครูคนเดียว
คิดอะไรต่างจากครูย่อมมีสิทธิจะถูกกักบาทสีแดงลงบนกระดาษคำตอบ

**หากอยากสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้เช่นนี้ขึ้น
เราจะออกแบบแบบเรียนและการเรียนการสอนกันอย่างไร**

4 ระหว่างที่เด็กนักเรียนของเรากำลังท่องจำค่านิยม 12 ประการ
ประเทศสิงคโปร์ได้กำหนดวิสัยทัศน์ด้านการศึกษาเพื่อเตรียมประเทศให้พร้อมเข้าสู่ศตวรรษที่ 21

โดยกำหนดวิสัยทัศน์เพื่อชาติว่า ให้โรงเรียนเป็นโรงเรียนนักคิด ให้ประเทศเป็นประเทศแห่งการเรียนรู้ โดยจะสร้างทักษะชีวิตที่สำคัญ คือ การคิด การสร้างสรรค์ การแก้ไขปัญหา การทำงานร่วมกัน ความสนใจใฝ่รู้แก่นักเรียน รวมทั้งจะปลูกฝังความคิดเรื่องนวัตกรรมและความกระหายสิ่งใหม่ๆ ที่เป็นสวนสำคัญต่อการสร้างความมั่งคั่งสวนบุคคลและประเทศโดยรวม

วิสัยทัศน์เพื่อชาติของเขา คือ การคิดและการเรียนรู้

ส่วนวิสัยทัศน์ด้านการศึกษา นั้น สิงคโปร์กำลังเน้นให้ "สอนน้อยลง เรียนรู้ให้มากขึ้น" โดยมีเป้าหมายให้นักเรียนเรียนรู้ได้โดยไม่ต้องสอน

วิธีการคือ ให้นักเรียนมีส่วนร่วมมากขึ้น ตั้งแต่การกำหนดโจทย์ สิ่งที่ยากเรียน ขณะที่ครูพูดให้น้อยลง สอนแบบป้อนความรู้ให้น้อยลง สื่อสารทางเดียวให้น้อยลง แบบเรียนจึงไม่ใช่แบบเรียนตายตัวเพียงแบบเดียว แต่สื่ออื่นๆ นอกห้องเรียนล้วนแล้วแต่เป็นสื่อประกอบการเรียนได้ทั้งสิ้น

นักเรียนจึงเป็นนักเรียนที่เป็นฝ่ายกระทำ (active) ไม่ใช่ฝ่ายถูกกระทำ (passive)

การเรียนจึงกลายเป็นเรื่องสนุก เพราะเขามีส่วนในการสอนด้วย ครูใช้เวลาสวนใหญ่ไปกับการแนะแนวทางเพื่อให้นักเรียนไปหาความรู้ด้วยตัวเอง และนำมาวิเคราะห์ขบคิดเป็นความรู้ใหม่ด้วยตัวเอง

และนี่คือทักษะของนักเรียนศตวรรษที่ 21

เราไม่ได้ต้องการนักเรียนเชิงๆ ท่องจำสิ่งที่ครูอยากให้ท่องได้ทั้งหมด หรือทำตามที่ครูและแบบเรียนบอกทุกกระเบียดนิ้ว การแข่งขันในโลกยุคใหม่เน้นต้องการนักเรียนที่มีชีวิตชีวา กระตือรือร้น รู้จักตั้งคำถามที่ท้าทาย หาคำตอบได้ด้วยตัวเอง เป็นตัวของตัวเอง รักที่จะเรียนรู้จากความหลากหลาย นอกจากรู้จักแสดงความคิดเห็นแล้วยังรู้จักรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่าง มีหัวใจที่เคารพความแตกต่างหลากหลายของคนอื่นอันเป็นพื้นฐานของประชาธิปไตย ซึ่งทั้งหมดนี้คงไม่สามารถเกิดขึ้นได้ผ่านการท่องจำค่านิยมว่า "เด็กดีต้องรู้จักตั้งคำถามท้าทาย ขวนขวายหาคำตอบด้วยตัวเอง ครั้นเคร่งกับความหลากหลาย มีวาทรับฟังคนอื่น รู้ตื่นเรื่องประชาธิปไตย" หรืออะไรทำนองนี้

ตรงกันข้าม ทักษะของนักเรียนในศตวรรษที่ 21 อาจเริ่มต้นจากการมาซึ่งวิเคราะห์ "ค่านิยม 12 ประการ" ของท่านผู้นำก็เป็นได้